

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

TIZENEGYEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

II. OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST.

1897.

3 13 6 02

TARTALOM.

- I. szám. Justinianus »Omnem reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól.
- II. » A tudományos és irodalmi kitünőségek jogczime a felsőházi tagságra. *Schvarcz Gyula* r. tagtól.
- III. » Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schvarcz Gyula* r. tagtól.
- IV. » A rövid tartamu szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól.
- V. » További tanulmány a legujabban fölfedezett *Ἀθηναίων πολιτεία* fölött. *Schvarcz Gyula* r. tagtól.
- VI. » A birtoki jogtan kétségei. Székfoglaló értekezés. *Hoffmann Pál* r. tagtól.
- VII. » Az adóeszmény. Tudományos és gyakorlati szempontból. Székfoglaló értekezés. *Hegedűs Sándor* r. tagtól.
- VIII. » Magyar tengerjog. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ferencz* l. tagtól.
- IX. » Az otthon védelme a magyar büntető jogban. Székfoglaló értekezés. *Fayer László* l. tagtól.
- X. » A jegybankok nemesércz-politikája. *Földes Béla* l. tagtól.
- XI. » Korunk uralkodó eszméi. Székfoglaló értekezés. *Asbóth János* l. tagtól.
- XII. » Állami önkormányzat. Székfoglaló értekezés. *Kuncz Ignác* l. tagtól.

ÉRTEKEZÉSEK
A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.
KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.
A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PAUER IMRE

OSZTÁLYTITKÁR.

XI. KÖTET. 7. SZÁM.

AZ ADÓESZMÉNY.
TUDOMÁNYOS ÉS GYAKORLATI SZEMPONTBÓL.

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS.

HEGEDÜS SÁNDOR

RENDES TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A II. OSZT. 1894. JANUÁR 15-IKI ÜLÉSÉN.)

Ára 30 kr.

BUDAPEST.

1894.

ÉRTEKEZÉSEK

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám. Az uzsora törvényekről. *Szinovász Györgytől*. 1867. 17 l. Ára 10 kr. — II. Szám. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól*. 1867. 19. l. 10 kr. — III. Szám. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól*. 1868. 42 l. 20 kr. — IV. Szám. A magyar Korona országainak legujabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól*. 1868. 52 l. 20 kr. — V. Szám. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától*. 1868. 38 l. 20 kr. — VI. Szám. A statistika hivatalos és tudományos művelése. *Keleti Károlytól*. 1868. 41 l. 20 kr. — VII. Szám. A római jog s az ujabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól*. 1869. 27 l. 10 kr. — VIII. Szám. Gaius. *Rentmeister Antaltól*. 1869. 116 l. 30 kr. — IX. Szám. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől*. 1869. 26 l. 20 kr. — X. Szám. A törvénykezés reformja. *Ókröss Bálinttól*. 1869. 18 l. 20 kr. — XI. Szám. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatkó Imrétől*. 1870. 26 l. 20 kr. — XII. Szám. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól*. 1870. 37 l. 20 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsey Tamástól*. 1870. 59 l. 20 kr. — II. Szám. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől*. 1870. 27 l. 10 kr. — III. Szám. Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól*. 1870. 43 l. 10 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Suhayda Jánostól*. 1871. 12 l. 10 kr. — V. Szám. Szemle a magyar jogászgyűlések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől*. 1872. 88 l. 30 kr. — VI. Szám. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Gedeontól*. 1873. 28 l. 10 kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától*. 1873. 16 l. 10 kr. — VIII. Szám. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imrétől*. 1873. 18 l. 10 kr. — IX. Szám. A részvénytársulati ügy törvényhozái szempontból. *Dr. Matlkovits Sándortól*. 1873. 32 l. 10 kr. — X. Szám. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól*. 1874. 32 l. 10 kr. — XI. Szám. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól*. 1874. 24 l. 10 kr. — XII. Szám. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Körösi Józseftől*. 1874. 52 l. 30 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. Szám. A kényszer-egység a csőd eljárásban. *Apáthy Istvántól*. 1875. 25 l. 18 kr. — II. Szám. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól*. 1875. 24 l. 10 kr. — III. Szám. Magyarország népesedési mozgalmi 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól*. 1875. 56 l. 40 kr. — IV. Szám. Ujabb adataink Magyarországi bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól*. 1875. 55 l. 35 kr. — V. Szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól*. 1875. 26 l. 15 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szigethi Wurga János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól*. 1875. 23 l. 15 kr. — VII. Szám. Statisztikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Weszelovsky Károlytól*. 70 kr. — VIII. Szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól*. 80 kr. — IX. Szám. Emlékbeszéd Csacskó Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól*. 10 kr.

Negyedik kötet. 1876.

I. Szám. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. *Keleti Károlytól*. 20 kr. — II. Szám. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól*. 25 kr. — VIII. Szám. A szóbeliség, közvetlenség

AZ ADÓESZMÉNY.

TUDOMÁNYOS ÉS GYAKORLATI SZEMPONTBÓL.

(SZÉKFOGLALÓ ERTEKEZÉS.)

HEGEDÜS SÁNDOR

R. TAGTÓL.

(OLVASTATOTT A II. OSZT. 1894. JANUÁR 15-IKI ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST.

KIADJA A M. T. AKADEÉMIA.

1894.

Az adóeszmény tudományos és gyakorlati szempontból.

Mikor a tudomány a gyakorlati élet szolgálatában áll, milyen a pénzügyi tudomány, vigyáznai kell, úgy alapeszméi pontos és szabatos körülírására, mint ezek következményeire; úgy eszményének és az erre vezető irányzatoknak alapos megbírálásra és megállapítására, mint ennek minden folyományára és hatására, mert csak tervszerű és öntudatos rendszer vezethet jó eredményre. Vagy, ha úgy tetszik, a tételt meg is fordíthatom és állíthatom, hogy ha a gyakorlati élet, törvényhozási és kormányzati szempontból, pénzügyi téren, a tudomány forrásához fordul és e nélkül egy lépést sem tehet hasznosan; óvatosan kell megválasztania az irányzatokat, melyeket követ, a cél, melyre törekszik. Mert a dolgok logikája okvetlenül érezteti hatását és önerejénél fogva érvényesülni fog, bármennyire iparkodjék az utólagos bölcsesség azt megakadályozni vagy korlátok közzé szorítani. Igaz, hogy a pénzügynek alapját, korlátait és kereteit is a gyakorlati élet adja meg, sőt ennek fejlődésével változik az összes társadalmi tudományokban az alap és keret egyaránt; a nélkül, hogy a célok és elvek, eszmények és törekvések önálló fejtegetésétől és megállapításától azért a tudomány, e téren is, meg lenne fosztva.

Az állam alkotmánysszervezete pedig, úgy nemzetközi visszahatásában, mint belső keretében érezteti az adórendszerre, ennek még tudományos felfogásában és kidolgozásában is, hatását. Még inkább áll ez azonban, az állam nemzetgazdasági és társadalmi fejlettségére nézve. Hisz a közvetett, valamint az egyenes adók egész rendszere, a nemzetgazdasági tényezőkhöz és a fejlődéshez annyira kénytelen alkal-

mazkodni, hogy a pénzügyi tudomány legszebb követelményei meddők lesznek, ha erre folytonos és alapos figyelemmel nincs.

De hát azért felállíthatjuk az irányt és eszményt, melyet, adó ügyben, a kor követelményei szerint, követni kell és lehet, és megállapíthatjuk azon fejlődési stádiumot, melyre jutott a cél, melyet az adórendszer elé kitűzni lehet és épen ez azon kérdés, melylyel foglalkozni szándékozom; mely nézetem szerint, a tudományos kutatásoknál, adóügyekben, eddig elegendően figyelemre méltatva nem volt. Ennek a kérdésnek két sarkpontja van: az egyik az, hogy milyen fogalmat alkotunk magunknak az *állam* természetéről; másik az, hogy milyen feladatot tűzünk ki az adó elé. Tulajdonképpen ez a két dolog, adóügyben, ugyanazon egy éremnek két fele, melyek egymásnak kinyomatot adnak. Mert az adó alapja és feladata körüli különböző theoriák oda vezethetők vissza, hogy milyen természetűnek ismerjük fel az államnak úgy létjogát, mint hivatását. Sokan a nemzetgazdasági írók közül észre sem vették, hogy adórendszerben fejezték ki államrendszerüket és megfordítva. Ha szerződést látnak az állam alapjában, az adórendszert is szerződéses viszonynak és a do ut des kifolyásának látják, a mi elmegy (Puynodenál és Girardinnál) egészen a biztosítás eszméjéig, mely szerint adót fizetünk, hogy az állam által vagyonunkat és életünket biztosítsuk. Ha a jogállam fogalmára emelkedünk fel, akkor az adórendszernél is csak az igazságos és arányos megadóztatást követeljük, csak a meddő jogi szempontnak hódolunk, hogy e téren se essék senkin se igazságtalanság és a jogállam rendeltetéseinek megfelelni képes legyen. Ha visszatérünk az állam eredetének absolut felfogásához (és nem csak a Stahl-féle theoria, hanem Montesquieu, Fichte, Schelling, Hegel stb., sőt a Rottek-Welker-féle felfogás is ide tartozik), azt önlényű természeti szükségnek tüntetjük fel, mely önmagáért és önmagában él, akkor az adórendszer kiinduláspontjából is a parancsoló szükség kényszerűsége áll elő, mely aztán veszi az adót, ott a hol találja és leginkább a látható vagyon után indul; nem sokat törődik annak sem társadalmi hatásával, sem arányosságával,

felosztásával vagy nemzetgazdasági következményeivel; mert az állam öncél és abszolút úr, nem rendeli alá magát, pénzügyi téren sem, más tekintetnek mint az abszolút szükségnek és saját érdekének. E felfogás, ne mondjuk rendszer, hatása alatt állanak a nemzetgazdasági irodalomban: a fiziokraták épúgy mint Schmith, épúgy mint Rau és Leroy-Beaulieu. Nagyon meglátszik ennek hatása a régi adó-törvényhozásokon és azoknak hozzánk átnyúló maradványain. Ha pedig az állam legújabb, társadalmi felfogásából indulunk ki, mely az államot a társadalom egyik, igaz, hogy leg-erősebb közegének tekinti, melynek nemcsak a jogbiztosság és külsőerő elleni védelem feladata, hanem magas és széles közgazdasági és kulturális feladatok valóstítására van hivatva, sőt a társadalom alakulására és fejlődésére is irányadólag, kiegyenlítőleg, arányosítólag befolyást van hivatva gyakorolni; akkor a megnagyobbodott és megszélesedett feladat eszközeit is, egyfelől ezek bősége, másfelől rendeltetése tekintetében, egészen másképen kell, hogy megválassza és beossza; mint akár a természeti szükségképen előálló abszolút állam, akár a szerződéses állameszmény, akár a szűk és szigorú korlátok közt mozgó jogállam. Nemcsak azért, mert az ily felfogású állam feladata, szélesebb és így bővebb, tehát mélyebbről veendő és mélyebben ható eszközök felett kell hogy rendelkezék, de azért is, mert magával, az adórendszerrel is kell hogy érvényesítse feladatát: a kulturális fejlesztést és az egyenletes társadalmi fejlődés előmozdítását. Pedig mind a kettő; széles, soha meg nem szabható, folyton változó és terjedő feladatokkal áll kapcsolatban, melyeknek megfelelő: terjedő és fejlődő, ruganyos és arányosító eszközökkel kell az államnak rendelkeznie.

De épen itt áll elő a kritika. Itt áll elő azon előre-bocsátott követeléselem jogosultsága, hogy t. i. az adórendszer megállapításánál úgy a tudománynak, mint a gyakorlati életnek előzetesen tisztában kell lennie annak összes nemzetgazdasági és társadalmi hatásai tekintetében. Egész egyszerűen fel kell vetni itt azt a kérdést: tisztán a teher-viselés passiv feladatát akarja-e az adórendszer jól és biztosan megoldani, vagy a pénzügyi eredményen kívül egyúttal nem-

zetgazdasági, sőt társadalmi hatást is akar biztosítani. Mondanom sem kell, hogy ez a két hatás, hogy ne mondjam: működés, megfér ugyan együtt; azonban nem csak nem ugyanaz, de sőt még össze sem esik, párhuzamosan sem halad mindig. Mert sokszor az az adó kiadó és ad kedvező pénzügyi eredményt, főleg pedig biztos és állandó fedezetet az állam szükségleteinek, mely közgazdasági és társadalmi hatásában vagyonegyenlőtlenséget, sőt vagyonpusztítást idéz elő. És megfordítva. Annál az adónál, melynél az alap vagy a százalék főleg azon szempontból van megválasztva, illetőleg megszabva, hogy a nemzetgazdasági egyenlőtlenséget enyhítse; vagy éppen hogy vagyoni átalakulást, társadalmi nivellírozást idézzon (habár kis mértékben és hosszú idő alatti lassu hatásában is) elő, a milyenek lennének a fényűzési és az erős progressiv adók, azok pénzügyi eredménye a legtöbb helyen nem fogna valami nagyon kedvező lenni, még nagyon vagyonos és előrehaladt műveltségű nemzeteknél sem, annál kevésbé a szegényebb osztályokban.

Kijelentem azonban, hogy az adópolitikának ez a socialistikus célja, öntudatosan és rendszeresen, a gyakorlati életben még sehol sem érvényesült és a tudományos irodalomban is, csak a socialisztikus irányú nemzetgazdasági írónál merül fel. Sőt ezek közül is kevesen foglalkoztak e kérdéssel, mint ilyenekkel. Mert a socialisták rendszereiket nem az adóra fektetik és nem azzal kezdik. Így tehát csak Wagner Adolf és Menger adtak kifejezést ennek az álláspontnak. Kivált az előbbi egyik újabb értekezésében¹⁾ állította fel azt a követelményt, hogy az adópolitikának egyfelől az eddigi igazságtalan és egyenlőtlenséget okozó adórendszer hibáit kell orvosolnia, másfelől még mélyebben a nemzetgazdasági egyenlőtlenségek kiegyenlítésére is kell hatnia, és pedig először: az egész adórendszerben, másodsor: az egyes adócsoportokban; harmadsor: ugyanazon adó keretében is azt a hatást kell előidéznie. Ezt a feladatot azonban két egészen különálló részre lehet osztani Mert a régi adórendszerek hibáit, vagy az újak alapjait lehet reformálni, illetőleg

¹⁾ Über sociale Finanz- und Steuerpolitik. Braun, Archiv für Sociale Gesetzgebung und Statistik. IV. k.

megállapítani tisztán abból a szempontból, hogy az adók, a teherviselési képességhez arányosítva, igazságosan vettessenek ki, tehát magukban véve, vagyoni aránytalanságot elő ne idézzenek; sőt, e mellett, a keresetképesség és vagyongyűjtés nehézségeivel is igen jól lehet leszámolni, ezekre is tekintettel lehet lenni és kell is lenni a pénzügyi tudomány mai állása és követelménye szerint; mert már csak számításból, a források és fejlődés kimélése szempontjából, az adóalap egészséges fejlődésére való tekintetből sem helyezkedhetik az a merev fiskalizmus álláspontjára; hanem a nemzetgazdasági fejlődés épségben tartására, sőt előmozdítására kell törekednie, úgy az egész adórendszerben, mint annak arányai-ban, tényezőiben és minden egyes egyénre való alkalmazásában. Ha e messzemenő követelményeknek az adórendszer eleget tesz, akkor, nézetem szerint, megfelel nemcsak pénzügyi, de nemzetgazdasági és társadalmi feladatának is, de nem szükséges és nem is lehet feladata sem az államnak, sem adórendszerének az, hogy a vagyon-felosztás processusába, a fennálló nemzetgazdasági és társadalmi tényezőkkel szemben azok működésének megváltoztatásával folyjon be; ha ugyan az eddigi államszervezetet és társadalmi viszonyokat socialista vagy kommunista irányban mesterségesen megváltoztatni nem akarja. Ha pedig: akár a tudomány, akár a gyakorlati élet, ezt a célzt tűzné ki maga elé, akkor azt nyíltan, rendszeresen és az egész állami és társadalmi szervezet beosztásában kell érvényesíteni, nem pedig az adórendszer e mellékes és csak közvetett hatású eredményének megfelelő irányításával és felosztásával kell ezt a célzt megkezdni.

Különben is, az állam mostani működése és ennek megfelelő egész pénzügyi, közgazdasági tevékenysége sokkal termékenyítőbb, mint eddig valaha volt; és így az egykor önlényű vagy elszigetelt tényezőnek tekintett állam sokkal erősebb eszközzé lett az egész kulturális és közgazdasági valamint társadalmi fejlődésben, hogy sem a magasabb emberi és társadalmi felfogásnak és követelményeknek ezen a téren is meg ne felelhessen, azon mértékig, a meddig jelen állami és társadalmi szervezetünk alapjai azt egyáltalában meg-

engedik, úgy hogy a ki azon túl akar menni, annak az alapokat kell megváltoztatni és nem az adórendszert.

Csak körül kell tekintenünk a közgazdasági és társadalmi tudományok újabb irányzatain és az államélet újabb feladatain, hogy meggyőződjünk arról, melyszerint ha a múltban az adórendszerek — hamis tudományos alapon és rossz pénzügyi politikából — tekinteten kívül hagyták is a nemzetgazdasági és társadalmi szempontokat, sőt épen ezen a téren is a kiváltságon és egyenlőtlenségen alapuló társadalom félszegségeinek és érdekeinek hódoltak, ha ezek maradványai átnyúlnak is igen sok törvényben és intézkedésben a mi viszonyainkba; de az elv és irány, melyet a társadalmi és pénzügyi tudomány most adóügyekben követ, a cél, melyre a gyakorlati pénzügyi politika, e téren, törekszik, most már az *adóktól is megköveteli azt*, hogy 1. a vagyonképzést igazságtalanul vagy aránytalanul ne befolyásolják. 2. Vagyonpusztulást elő ne idézzenek. 3. A megélhetést és keresetet bármely kereseti és üzletágban lehetetlenné vagy aránytalanná ne tegyék és 4. A terhet a valódi teherviselési képességhez arányosítsák. Ez a négy követelmény nagyon elütő Smith Ádám sokat emlegetett 4 szabályától, azonban azt hiszem, röviden, de helyesen formuláztam a tudomány által kitűzött és a gyakorlati életben is elfogadható azon elveket, melyeket most már a cél és hatás tekintetében, nemzetgazdasági és társadalmi szempontból szem előtt kell tartani.

Ha e szempontokat tekintve és a társadalmi fejlődést mindig alapul vesszük, biztosabb irányadót nyerne az adórendszer alapjaira, beosztására és arányaira nézve, sőt eszményének megállapítása tekintetében is, mint azon egyoldalu és egységes elvekben és rendszerekben, melyekkel a pénzügyi tudományban eddig találkozunk. Mert azok a sokat vitatott kérdések, melyek eddig kiindulási pontul szolgáltak és az adók hol ellenszolgáltatásnak, hol áldozatnak, hol biztosítási díjnak, hol az állam természeti és elvnelküli követelményének; kivetésére nézve pedig arányosnak vagy progressívnek, az egyenes és közvetett adók összehatásának minden vizsgálata nélkül akarták feltüntetni,

illetőleg követelményképen felállítani; bár fontos és érdekes theoretikus kérdések, de csak másodsorban következnek és nagyon elvesztik jelentőségüket, ha úgy a kiinduláspont, mint a rendszer megválasztásánál adóügyben nem a módozatra, hanem nemzetgazdasági és társadalmi tekintetben való hatásra fektetjük a fősúlyt; ezt fogadjuk el kiindulás pontúl és irányadásul és a pénzügyi eredményre való törekvésben sem tévesztjük szem elől. Ekkor az adó minősítése és jellemzése könnyebb. Ekkor az egy vagy több egyenes adó, az arányosság vagy progressio közötti választás, a nemzetgazdasági fejlődéstől és az adók hatásától fog függni, melyben meg van adva a közös kiindulási pont és alap.

Felette érdekes jelenséggel találkozunk e tekintetben a nemzetgazdasági irodalom két ellentétes táborában. Mert az újabb nemzetgazdasági fejlődés kezdetén a francia fiziokraták az adóeszményt épügy az egységes földadóban keresték, mint a legelőhaladottabb nemzetgazdák, mert az egységes jövedelmi adóban találták azt fel. Mert csak e két adórendszer hívei vették tekintetbe teljes mértékben a nemzetgazdasági hatást és társadalmi jelentőséget adórendszerük megállapításánál. És egészen következetesen, a mint a fiziokraták azt hitték, hogy az egyedüli vagyon és jövedelem, a föld; tehát erre vetendő ki az adó. így az egységes jövedelmi adó hívei most, abból indulnak ki, hogy az embert a maga gazdasági egységében és annak tiszta, tehermentes eredményében kell adótárggyá tenni, mert az adónak nemzetgazdasági és társadalmi hatása csak így lehet arányos és igazságos. A mi közbeesik: a fejadótól kezdve a hozadéki és kereseti adók egész sorozata, épügy mint a vagyon adó, melylyel a régi Athénben épügy találkozunk, mint a modern Svájcban és Amerikában, pénzügyi tekintetben, mint biztos állami jövedelmi forrás, nemzetgazdasági szempontból, mint a kulturális és műveltségi állapottal, a polgárok vagyoni és erkölcsi és az államszervezet fejletlenségével összefüggésben álló, okadatolt, szükséges rendszabály lehet, de nemzetgazdasági és társadalmi hatásában nagyon bonyolult, kiszámíthatatlan és ellenőrizhetlen adó-

rendszer, mely surrogatumokkal dolgozik, de e magasabb tekintetektől kielégítő eredményt felmutatni nem bír.

Sőt, ha tovább akarunk menni és alaposabban akarjuk a nemzetgazdasági és társadalmi hatást vizsgálni, akkor nemcsak az egyenes, de az összes közvetett adók vagyoni és társadalmi kihatását is szemügyre kell vennünk. Erre most kezdenek az írók figyelmet fordítani. Mert ha az adó eszménye az, hogy az állam minden polgára egész teherviselése erejéhez képest viselje annak terheit, már a mi külön eldöntendő, akár arányosan, akár fokozatos mértékben, úgy tekintetbe kell venni a közvetett terheket is akkor mikor az egyenes adókat meg akarjuk szabni. Épen ezzel okolja meg több író a progressió behozatalát az egyenes adóknál. Mert a fogyasztási és más közvetett adók terhe sokkal nagyobb az alsóbb néposztályban, mint a vagyonsabbakban; tehát az egyenes adó progressiója ennek az aránytalanságnak kiegyenlítésére lenne hivatva; sőt újabban Németországon, a porosz jövedelmi adó mellett, a vagyoadó behozatalát is ilyen kiegyenlítő adónak tüntették fel. De másfelől: minden egyes államban a fogyasztás mértékétől és minőségétől, az erre nehezedő adók fokozatától függ a közvetett adók terhének fogyasztása és mértéke, sőt függ az egyszersmind az illető nép kereseti viszonyaitól is. Mert, hogy a legalsóbb néposztályt vegyük, az olasz 1 — 1½ lirát, az amerikai 2 dollárt szerez egy napszámban. Ez a különböző kereset ugyanazon fogyasztás (tegyük fel) még egyenlő adó tétele által is, nagyon különböző mértékben fogja a terhet érezni. És nincs is ez országok adóterhe, sőt fogyasztási viszonyai közt se akkora különbség, a mekkora van kereseti viszonyai közt. De nem csak két ilyen ellentét, hanem a vidék és város minden országban, az egyes kereseti források, munkásviszonyok és életmódok minden helyen, nagyon különböző mértékét adják a közvetett adók terhének és magának az ily módon való adózásnak is. Ezt csak úgy általában hozom fel és nem a tételes törvényhozás szempontjából; mert az e téren való különbség természetesen a pénzügyi viszonyokkal és tételes törvényhozással függ össze, a mi most tárgyamhoz nem tartozik. De azt

— az arány tekintetében — felemlíthetem, hogy ha pl. Poroszországban ¹⁾ minden lakóra egyenes adóból 12—28 márka, a közvetett adókból 11'97 márka, Angliában a közvetett adókból 37'16 márka, az egyenes adóból: 24'94 márka, Franciaországban 52'77 és illetőleg: 15'50 márka esik, ez nemcsak a különböző megterheltetést bizonyítja, de azt is, hogy mily kevésbé fejezi ki a teherviselés mértékét az egyenes adók összege. Tehát ha valóban figyelemmel akarunk lenni a nép egész megterheltetésére és az állami adók egész hatására, a közvetett adókat a számításból ki nem hagyhatjuk.

Sőt itt nem állhatunk meg. A helyi, önkormányzati, egyházi megterheltetések, a közszolgáltatások is figyelembe vevendők, mert tudjuk, hogy most már, részben helyi, részben átruházott állami feladatok teljesítésére nagy mértékben nehezedik és szaporodik a községek és helyhatóságok vállain; hogy ezek az államterheket többnyire megkészszerelik, és ezenkívül, a nemzetgazdasági és társadalmi erőkre és azok arányaira figyelemmel levő pénzügyi politika, tekintetbe kell, hogy vegye a közszolgáltatásokat is. Nem csak a sokat emlegetett véradót, melynek nemzetgazdasági hatása — főképp az általános védkötelezettség mind szigorubb keresztülvitele és mind fejlettebb katonai intézkedések közé szorítása következtében — az egész társadalomra és annak nemzetgazdasági életére kiszámíthatatlan nagy áldozatokkal jár, de számba kell vennünk a közszolgáltatásokat általában, az ingyenes funktiókat, a közmunkát, a vízszabályozási társulatot, esküdtek terhes működését, hogy a jótékonyág nagy terhéről, mint önkénytes működésről, ne is beszéljünk.²⁾

Nem azért érintettem, röviden, a pénzügyi és közszolgáltatási megterheltetéseket, hogy ezekkel foglalkozzam, hanem hogy áttekintést adjak azon tényezőkről, melyek behatást gyakorolnak a tehervitelésre, és azon széles látókörről, melylyel most kell (a mennyire csak lehet) a pénz-

¹⁾ L. Gustav Kohn: Finanz-Archiv 1884. I. k.

²⁾ L. Ernst Mischler: Über die Subjecte der Finanzwirtschaft. Finanz-Archiv 1887. évfolyam.

ügyi politikának feladatát megítélni; nemcsak nemzetgazdasági, de még pénzügyi érdekekben is, mert tagadhatatlan az, hogy minden közcélra a szükséglet ugyanazon forrásokból merít, tehát ezek számbavétele és arányosítása, úgy nemzetgazdasági, mint pénzügyi szempontból, együttes áttekintést és figyelmet érdemel, sőt követel. Mert ma már az államadó és pénzügy önmagában meg nem állhat; egyoldalúan el nem járhat, mert akkor könnyen okoz egyfelől igazságtalan megterhelhetetést: másfelől nemzetgazdasági károkat (tőkében, keresetképeségben) és társadalmi egyenlőtlenségeket; sőt saját forrásait is megronthatja. Mind a három szempont pedig feltétlen figyelmet érdemel. És minden közteher és közszolgáltatás együttesen tekintetbe veendő. Együttal e nagy, messzire menő követelmények előadásával akartam bebizonyítani azt is, hogy ha általánosságban és nagy arányokban e követelményeknek eleget lehet is tenni, nem tagadhatni, hogy alaposan és részletes számítás alapján, e szempontok érvényesítésével: adópolitikát, vagy helyesebben mondva: adótörvényeket és intézkedéseket nem lehet megszabni, a tekintetbe veendő tényezők hatásának bonyolult, egyénileg és időszerűleg mindig változó és csaknem kiszámíthatlan természeténél fogva. Ez az eszmény és követendő irány ily módon való megszabását nem akadályozza, az arra való törekvéstől fel nem ment; bár a gyakorlati intézkedésekben most még nagyon szűk korlátok közt valósítható. Már pedig a pénzügyi tudománynak, a korlátokra, a tényezők minőségére és a gyakorlati lehetőségre figyelemmel kell lennie.

De ha a feladat ezen részéhez fordulunk, ekkor már leszállunk az eszmény légköréből, habár jó és szükséges azt világosan megállapítani, hogy a bírálat és irány végeztelje tisztán álljon előttünk.

Azonban e téren is, nem csak a gyakorlati törvényhozás, hanem a tudomány is kénytelen elfogadni a hozadéki és kereseti adók egész sorát, mert a kereseti források és jövedelmi ágak mértékét többnyire külső jelenségekre vagy átlag eredményekre kénytelen fektetni, miután a tiszta jövedelem biztos megállapítása tekintetében, még az adózók műveltsége és lelkiismerete, a vagyoni viszonyok homályos

volta, a könyvvitel és statisztika fejletlensége, az adóki-
 vés módzatainak, szervezetének és közegeinek megbízha-
 tatlansága meg nem engedik azt, hogy az állami szükség-
 letek fedezetére az egyenes adók terén, a tiszta jövedelem
 jelöltség ki kizárólagos alapul. És pedig: nemcsak köz-
 gazdasági és közigazgatási nehézségek, de egyúttal az állam-
 háztartás bonyolult, gyorsan fejlődő és sok ruganyosságot
 megkíván természete sem engedi meg, most még ezt az egy-
 oldalúságot. Mert az állam mindennap szaporuló közbiz-
 tonsági és katonai kiadásai, valamint növekedő kulturális
 feladatai az állami bevételekben sem azon hullámzásoknak
 ki nem tehetők, melyeknek a tiszta jövedelem még lelki-
 ismeretesebb kinyomozás mellett is ki van téve, sem olyan
 szűk alapra nem fektethetők, a milyent ez, a mai visz-
 nyok közt, még a legelőhaladottabb országban is nyújt. De
 azért a követendő irány és kitűzendő cél a tiszta jövede-
 lem megadóztatása kell, hogy legyen, és az adórendszerek
 fejlődése ez irányban is halad. Azonban ezek mellett nincs
 egészen elhanyagolva a társadalmi és nemzetgazdasági szem-
 pont, mert másfelől maga az állam közvetlenül felkarolja a
 kulturális kiadások egy részével és bizonyos arányával azon
 célok egy részét, mely az adóeszmény közgazdasági és
 társadalmi hatásában kerestetik. A mennyiben a népokta-
 tástól — a szakoktatásig, a vizszabályozástól — a vasúti poli-
 tika demokratikus irányait, az állattenyésztés, szőlőművelés,
 talajjavítás állami úton való előmozdításától — a földműve-
 lési és ipari hitel fejlesztéseig, a munkás baleset, betegsé-
 gelyezés és nyugdíj-biztosításig, mind nagyobb mértékben
 karol fel és teljesít az állam oly feladatokat, melyek egy-
 felől: a szorosan vett jogállam keretén kívül esnek, másfelől:
 a szegényebb néposztályoknak anyagi és szellemi fejleszté-
 sére, biztosítására és általában nemzetgazdasági és társa-
 dalmi erők fejlesztésére, sőt sok tekintetben egyenlősítésére
 vagy legalább arányosítására és egyensúlyba hozatalára köz-
 vetlen befolyást gyakorolnak. Úgy, hogy ha azon feladatok
 teljesítésére, terhes közvetett, valamint kereseti és hozadéki
 adókból meríté is most az állam az eszközöket, melyek hol
 az alsóbb néposztályokra súlyosodnak nagyobb mértékben,

mint teherviselési képességük megengedné, hol magát a jövedelmet sujtják tiszta eredményéhez képest, aránytalanul, sőt tulságosan; végül néhol még a keresetképeség és vagyon-állomány megtámadására is hatnak: e kedvezőtlen káros hatásokkal szemben, természetesen, nem ezek arányában és nem azok jóvátételére, sőt azoktól teljesen függetlenül, a mostani állam kulturális téren, olyan erkölcsi és anyagi erők fejlődését, sőt közvetlen vagyon keletkezést és gyaporodást is mozdít elő, melyeket eddig, sem rideg öncéljánál, sem jogállam-minőségénél fogva egyáltalában nem nyujthatott.

De ez nem menti fel a tudományt és gyakorlati törvényhozást azon feladat alól, hogy a teherviselés szempontjából is, maguknak az adóknak beosztásában és arányai-ban, kivetésében és behajtásában, egyfelől megadják az önkényes eljárás vagy igazságtalan megterheltetés ellen a polgároknak a szükséges biztosítékokat, másfelől megakadályozzák, vagy elő ne idézzék az aránytalan megterheltetést, vagyon-szerzési és kereseti nehézségeket és mindinkább előmozdít-sák a tiszta jövedelem megadóztatása felé való közeledést. Ebből a törekvésből lehet kimagyarázni a tudományos iro-dalom és gyakorlati törvényhozás állapotát most, a legtöbb országban.¹⁾ Mert nem csak fiskalizmus és egyoldalú praxis; de tudományos szempontból is, az irodalomban is, és nem csak a törvényhozás szempontjából elfogadott álláspont az, hogy a föld-, ház- és kereseti adókat csak kiegészítse és egyelőre még ne helyettesítse a jövedelmi adó, mely éppen azért kiegészítő, hogy a hozadéki adók aránytalanságait némileg kiegyenlítse. Azonban e téren még oly hátra van a fejlődés, hogy az irodalom még ennek a kiegészítő tiszta jövedelmi adónak kivetési módja, alapja és feladata tekin-tetében sincs tisztában. Sőt — az eszmezavar folytán — azon törekvések, melyek a tiszta jövedelemben a valódi te-herviselési képesség megállapítására vannak irányozva, átját-

¹⁾ L. Neumann: Die progressive Einkommensteuer. Leipzig, 1874.

²⁾ Dr. Max von Heckel: Die Einkommensteuer und die Schuld-zinsen. Leipzig, 1850. — Dr. Emil von Fürth: Die Einkommensteuer in Oesterreich. Leipzig, 1892.

szanak az ennek természetével össze nem egyeztethető kereseti és hozadéki adó terére is, ezért vannak, kik a kereseti adónál is létminimum, terhes család, üzleti csapások, megterheltség tekintetbe vételét követelik, holott a kereseti adónál, magára a külső jelekre (lakás, segédmunkás szám, foglalkozás, kereseti osztályok, vagy város és vidék) *fektetett átlagok* kizárják azt, hogy a teherviselési képesség *más úton* puhatoltassék ki, mert a mérték, melylyel azt felveszik, egészen más és löbb latitude-ot enged az adóalap és adó közt az egyéni viszonyok számára, mint a mennyit magának a tiszta jövedelemnek a nyomozása nyujthatna. Épen így van a dolog a hozadéki adóknál, úgymint a földadónál, a kataszter nagy átlagaiban és a ház-osztályadónál. A házbéradó már kezdi levetkőzni nyers hozadéki jellegét és a mennyiben fentartási költséget és betáblázott adósságot számba vesz, e jövedelemágban a tiszta jövedelem külön megállapítását tűzi ki célul, de még mindig, mint a többi hozadéki adó, az elkülönített tárgy és nem az egyén vagy család jövedelmi, illetőleg teherviselési szempontjából. Pedig ez alkotja a hozadéki és tiszta jövedelmi adók közt a kiegyenlíthetlen ellentétet. Amazok a tárgyak és kereseti források eredményét egyenként állapítják meg és külön adóztatják meg, ez pedig az embert egész nemzetgazdasági és gazdasági állapotában összes jövedelmeinek és terheinek együttes megállapítása szerint veszik fel, és így csinál, az adóalap számára egy mérleget, minden egyes egyénre külön, melynek *saldoját veszi* kizárólagos adó alapjául.²⁾

Természetes tehát, hogy a hozadéki és kereseti adókat kiegészítő jövedelmi adó a subjektív mozzanatok tekintetbe vételére nézve is egészen más, mint a fentebb jelzett egyénes tiszta jövedelmi adó.

A kiegészítő jövedelmi adó sem tiszta jövedelmi adózásnak, sem subjectív viszonyok követelményeinek, a létminimum adómentességének vagy akár feltétlenül a keretbe nem tartozó progressív adózás eszméjének meg nem felelhet, mert nem az egész jövedelemre terjed ki, de, hogy ez eszmé-

¹⁾ L. W. Voche : Steuerobjekt, und Realsteuer, Finanz-Archiv 1892. I. Band.

ket bizonyos, korlátolt mértékben és fokozatban befogadja már magában véve feltűnő módon bizonyítja az a hatást, melyet a társadalmi törekvések és tudományos irodalom még a régi rendszer alapján álló elméletekre és törvényhozásokra is gyakorolnak.

És kétségtelen, hogy még jó ideig a törvényhozás e téren fog haladni. Átveszi az irodalom és társadalmi törekvések eszméit és iparkodik a régi alapok és keretek fenntartása mellett, azokat valósítani.

Igy tört utat a létminimum, melynek alapját egy közönséges munkásnak, az illető országban való megélhetésére szükséges összeg adómentességében találjuk,¹⁾ így van a hozadéki és kereseti adók betetőzése képen alkalmazott jövedelmi adóban majdnem mindenütt progressio vagy degressio. Így jut a családi viszony és szerencsétlenség tekintetbe vétele, kereseti és kiegészítő jövedelmi adóknál érvényre, pedig ez a subjektív megadóztatáshoz tartozik, és így merül fel az alsóbb néposztályok nem csak megélhetési, de kereseti viszonyainak kimélése is. És ha szemügyre vesszük a csak részben pénzügyi szükségből keletkező újabb kiegészítő adókat, minőket hadmentesség, vagyon adó, fényűzési, tőzsde adók czimén ismerünk, ezekben is mindenütt látjuk a nemzetgazdasági és társadalmi tényezők közt az erőegyensúly javításának, hogy ne mondjam kiengesztelésének és nem csupán a pénzügyi eredmény elérésének szándékát.

Azonban még nagyobb mértékben látjuk a társadalmi és nemzetgazdasági érdekek szemmel tartását és megóvásának komoly kísérletét, a kereseti és jövedelmi adó törvényhozás terén történt újabb kísérletekben, illetőleg változásokban, nem a francziáknál, spanyoloknál, belgáknál; ezek feltétlenül ragaszkodnak a hozadéki és kereseti adók külső jelekre fektetett nyers formájához,²⁾ hanem az olasz, porosz és szász törvényhozásban, valamint az osztrák adóreform javaslatokban és pedig az 1874-ikiben, (Depretis-től) épúgy mint az 1882-ikiben, (Dunnajewski-től) és Steinbach leg-

¹⁾ L. Die Steuerfreiheit des Existenzminimums. Dr. H. Schmidt, Leipzig, 1877.

²⁾ René Stourm: Systèmes généraux d'impôt. Paris, 1893.

ujabb javaslatában.¹⁾ Mert ezekben és az ezek fölött kifejtett kritikában²⁾ mindinkább előtérbe nyomul és érvényesül azon törekvés, hogy egyfelől: a kereseti adókba is bevitessenek a subjectiv mozzanatok, másfelől hogy már a kereseti adó keretében is, ha nem épen a tiszta jövedelemnek, de a kereseti arányoknak és teherviselési képességnek pontosabb megállapítása eszközöltessék. Ez irányban akár a porosz osztály-rendszert, akár az osztrák reformjavaslatokba fölvetett osztályozásokat vesszük, látjuk mindenütt a növekedő részletezést, a miben Steinbach már oly messzire ment, hogy a kereseti adó 6 osztályába 3047 keresetet névszerint különböztetett meg és annak megfelelőleg szaporította, természetesen a minimális és maximalis tételeket, melyeknek jellemzésül még csak azt említem, hogy az utóbbiak négyszeresét teszik a minimalisnak. Így a kivető bizottság rendelkezése alá sokféle módot ad az egyéni és családi viszonyok tekintetbe vételére, a többek közt azt is, hogy súlyos családi viszonyoknál a legkisebb tételt is felére szállíthatja le.

Épen így a korábbi porosz osztályadó és az ujabban hozott (ipari) kereseti adótörvény az osztályozást abból a szempontból viszi keresztül, mint Miguel ezt a jövedelmi adóhoz mellékelte »Begründung«-ban kifejti,³⁾ hogy az alsóbb osztályok terhén könnyítsen, sőt a subjectiv viszonyoknak különös tekintetbe vétele volt már az 1873. és 1883. évi porosz osztályozott jövedelmi adóban is kimondva, a mennyiben a bizottságot felhatalmazta, hogy nyomasztó családi viszonyoknál az adózót egy osztálylyal alább osztályozhassa.

Ezenkívül az új (1891. évi) porosz kereseti adóban 1500 márka kereset és 3000 márka üzemi tőke erejéig az iparos adómentességet nyer, a mi egészen a létminimum

¹⁾ L. Motivenbericht No 380. Beilage zu dem Stenogr. Protokolle das Abgeordnetenhauses.

²⁾ L. az alsó-ausztriai ipar és kereskedelmi kamara Berichtjét. 1893. — L. az egyes terveket: Die Einkommensteuer in Oesterreich und ihre Reform. Dr. Emil von Fürth. Leipzig, 1892.

³⁾ L. »Begründung« 33. lapján.

alkalmazása — nyers kereseti és nem jövedelmi adónál. Igaz, hogy mind ennek a könnyítésnek, legalább a legalsóbb osztályra nézve, van egy gyakorlati, közigazgatási oka is. Poroszországban ugyanis azt tapasztalták,¹⁾ hogy a legalsó három kereseti adóosztályban az intések, foglалások és végrehajtások száma és eredménytelensége meddővé teszi a közigazgatás eljárását. Hasonló tapasztalatokat mutat ki nálunk Wekerle miniszterelnök, a kereseti adó első osztályában.²⁾ Így tehát nemcsak a társadalmi szempont és humanizmus, hanem a gyakorlati közigazgatás is tanácsolja, bizonyos fokig, az alsóbb osztályoknak adó tekintetében való kimélését. Azonban a fentebb vázolt intézkedések már az új iránynak messzebb menő érvényesülését jelzik és egyúttal a kereseti viszonyoknak behatóbb kipuhatólására és így a jövő számára újabb, tisztább adó-alapok vagy adóképeség megfelelőbb kinyomozásának biztosítására vannak irányozva.

Ezzel a törekvéssel szemben úgy Poroszországban, mint Ausztriában a pénzügyi érdeket az adóösszeg kontingentálásában keresik. Ez azonban nemcsak pénzügyi biztosíték, ez egyik (bár nem egyenes és megtámadható) módja annak is, hogy a polgárok egymásnak kereseti és jövedelmi viszonyait a közérdek szempontjából ellenőrizték és megállapítsák, a mit a jövő aztán egészen más alapon és más alakban használhat fel, az adóeszmény megközelítésére.

Az új irány még jobban meglátszik, azon fejleményeken, melyeken az u. n. jövedelmi adótörvényhozás, az utóbbi időben keresztül ment, főleg ha ennek indító okaira és az irodalomban ezt kísérő magyarázatára figyelemmel vagyunk.

Ugy az angol income taxe, mint az osztrák badeni, bajor, porosz és olasz jövedelmi adó, sőt a tiszta jövedelmi adót leginkább megközelítő szász törvény is, (bár az utóbbi már a kereseti adók mellőzésével, a hozadéki adók mellett oly mértékben fedezi az állam szükségletét, hogy az egyenes adók 84⁰/₀-kát ennek eredménye teszi ki³⁾) a hozadéki és

¹⁾ L. Fürth idézett műve 183. l.

²⁾ L. Emlékirat az Egyenes adóreformok tárgyában 20. l.

³⁾ L. Fürth 151. l.

kereseti adóknak csak kiegészítését, betetőzését képezik, illetőleg az angol és olasz azokat részben fel is öleli, de minden módosítás és minden kommentár, mely ezekkel foglalkozik, azoknak a tiszta jövedelmi adó felé való fejlesztését tüzi ki célul. Így t. i. fokozatosan fordul elő, 1. az adómentes minimum emelése, főleg az angol és német törvényhozásban (kivéve a szász, mely már 300 márkánál adó alá veszi a jövedelmet); 2. az alsóbb osztályok fokozatos kiméltése a degressio megfelelő módosításával; 3. a becslések szigorítása; 4. néhol a fundált és nem fundált jövedelemnek (pl. az olasz jövedelmi és új porosz 1893. évi vagyoadónak) tekintetbe vétele; 5. az önbecslés (a porosz, bajor, szász, bádeni törvényben) kötelezővé tétele; 6. az adósságok és költségek bevonásának folytonosan szabatosabbá és részletesebbé tétele (legtökéletesebb a szász formula); 7. a családi viszonyok nagyobb és nagyobb tekintetbe vétele; 8. a kettős adózás kikerülése (pl. a részvény jövedelem után csak $3\frac{1}{2}\%$ -on felül kezdődik a jövedelmi adó az új porosz törvényben és a 3% -nál a szász törvényben, miután az osztalék a társulatnál adóztatva volt.)

Ebben a nyolcz pontban foglaltam össze azt, mit a tiszta jövedelmi adó felé való közeledésképen, a tényleges, tételes törvényhozás terén, már most észre lehet venni. Mert mindezeknek kettős célja van, először: az egyéni, illetőleg családi viszonyok tekintetbe vétele, másodszor: a tiszta jövedelem minél fontosabb megállapítása. Természetesen: a mérték és módoszat minden egyes törvénynél más és más, de az alapeszme és irány ugyanaz. Ennek következtében, természetesen a nehézségek és anomáliák is ugyanazok. Mint-hogy pedig a fentebb említett 8 ponttal csak általánosságban akartam a tiszta jövedelmi adózás eszméjének — öntudatos vagy öntudatlan — előkészítését és a társadalmi nemzetgazdasági mozzanatok befolyását felmutatni, nem szándékozom azokat egyenként a tételes jog szerint elemezni, így is csak elszórt, bár aránylag elég nagyjelentőségű útjelzőképen lehet azokat tekinteni, épen azért az azokkal kapcsolatos nehézségeket és anomáliákat is csak röviden érintem,

A tiszta (vagy akár csak kiegészítő) jövedelmi adó alapos és kiadó, biztos megszabásának nehézségei vannak:

1. a régi hozadéki és kereseti adók most még nem nélkülözhető, de keresetet és jövedelmet igénybe vevő, néhol kimerítő hatásában, minek következtében a jövedelmi adó nemzetgazdasági és pénzügyi aránya az adórendszerekben emelkedő ugyan, de még mindig nagyon alárendelt;

2. magának a tiszta jövedelem megállapításának nehézségeiben. Még akkor is, ha nincs tekintet a jövedelemforrások különböző természetére; fundált vagy nem fundált; tőke vagy kereseti; járadék vagy munka-jövedelem-e az? Mire azért nem lehet most nagy súlyt fektetni, mert egyfelől: a külön létező tőkekamat-, részvény-társulati, járadék és kereseti adók, és másfelől a föld és ház hozadéki adók, a különböző adólábbal és aránynyal, külön-külön tökéletlenül oldják meg a tőke és jövedelmek különböző természetéből keletkező kérdéseket. De ha magát a jövedelmet, forrására való tekintet nélkül, egyenlően megadóztatandónak tartjuk is, akkor is ennek megállapítása, a mostani társadalmi és közigazgatási szervezet mellett, felette nehéz.

Nehezíti ezt most még a bonyolult állami és helyi adók és terhek aránytalanságán és mellőzhetlenségén kívül, azoknak az egyes egyéni gazdaságok mérlegében való kitüntetése és azon levonások megállapítása, melyek a tiszta jövedelmi adó alapjának kinyomozására vezethetnek. E tekintetben az 1878. évi százsz és 1891. évi porosz törvények, illetőleg az utóbbihoz csatolt végrehajtási utasítás állítanak fel részletes követelményeket, sőt formulát is. Kiterjednek ezek még három fontosabb kérdésre is, melyek a tiszta jövedelmi adó legnehezebb feladatát és érvényesülésének legfőbb akadályait teszik.

Az egyik, és ezt számíthatjuk sorrend szerint harmadik nehézségnek, az adósságok levonatának kérdése; úgy formailag, mint érdemileg. A kérdés formai része alatt értem az adósság bevallásának megjelölését. Ez függő adósságoknál és általában magán viszonyok közt most még alig lehetséges. A betáblázott adósság hiteles kimutatása most már tisztázva van. De itt is a hitelező bejelentése és ezen a

nyomon adó alá vonása felette nehéz. És a betáblázott adósságok is mindig terhet képeznek ugyan, de nem mindig az adóképességnek gyengülését. Mert jelenthetnek nyereséges vállalatot és építkezést, tehát az adóképesség emelkedését is. Sőt lehet az csak fedezeti bekebelezés, tehát nem egészen igénybe vett kölcsön is. E különböző természetű terheket a törvényhozás kénytelen egyenlően adómentessé tenni, pedig különböző, sőt ellentétes teherviselési képességnek jelei. Hát még a be nem táblázott adósságok! Ezeket eddig a törvényhozás tekintetbe sem vehette. Csak most vannak erre kísérletek. Pedig a legtöbb esetben súlyosabbak és meddőbbek, mint a betáblázott tartozások. Ha mostan az adóssági kamatok a tiszta jövedelmi adó alapjából egyformán levonandók lesznek; a függő tartozások átmeneti terhének kimutatása és megállapítása igen nehéz feladat lesz.

Ennek megállapítását egész komolyan az 1878. száz és az 1891. porosz jövedelmi adó-törvény kísérle meg, két radikálisnak mondható rendszabálylyal, melyeknek eddigi hiánya ott, hol életbeléptetve nincsenek és eddigi hiányossága ott, hol életbeléptetésükre kísérletet tesznek, képezi: a tiszta jövedelmi adó megállapításának, illetőleg behozatalának negyedik, és illetőleg ötödik nehézségét. Ezek egyike: a becslés, másika a bevallás.

A bevallás hiányossága a jövedelmi adók mostani szűk keretében is a legnagyobb baj. Erre meglepő adataink vannak. Így Stöpel kiszámítja Poroszországban, hogy csak a jelzálog-követelés és betét kamata adja meg azt az adóalapot és illetőleg adót, melyet az összes bevallott jövedelem nyújt. Olaszországban pedig 1882—1892 közt a társulati jövedelem $280\frac{3}{4}$ millióról $400\frac{1}{4}$ millióra emelkedett a jövedelmi adó alapjában, holott ugyanezen idő alatt az összes magán-jövedelem 442 millióról csak 504 millióra emelkedett, tehát az aránylag csekély számú részvénytársulatok $119\frac{1}{2}$ millióval, az összes társadalom minden tényezői csak 62 millióval szaporiták ez idő alatt az adóalapot.

Ausztriában hasonló tapasztalatokat tettek. Ugyanis 1880—1890 közt a nyilvános számadásra kötelezett vál-

lalatok száma 3344-ről 3397-re emelkedett, tehát 53-mal szaporodott, adója pedig 11.794,664 forintról 15,687,827 forintra, tehát 3,893,163 frttal emelkedett; minden többi vállalat és üzlet száma ugyanezen idő alatt 708,494-ről 810,151-re emelkedett, adója 15.691,930 ftról 19.648,114 forintra szaporodott, tehát csak 3,956,184 frttal vagyis alig többel, mint a részvénytársulatoké.¹⁾

Világos jele ez aránytalanság annak, hogy a jövedelmi eltitkolás nagy mértékben folyik. Hasonlót tapasztalunk Angliában kisebb és nálunk sokkal nagyobb mértékben. Mert nálunk is, az összes egyenes adók alapján *összesen* csak 437¹⁾ millió frt *évi* tiszta jövedelem van kiszámítva; tehát esik egy főre 25 és egy családra 100 frt, bár maga a házbér 50 millió frtra megy és a takarékbetétek 550 millióra mennek, évenként 30—35 millió frt emelkedéssel. A bevallások alaptalansága ismeretes. Ezt megakadályozni nehéz feladat.

A porosz törvény kimondja a bevallási kötelezettséget és a ki ezt elmulasztja, a kivetéssel szemben az összes jogorvoslatoktól elesik.

Megadja erre a formulát is a kereseti ágak szerinti jövedelem kimutatására és a levonni engedett terhekre nézve. Ezek közt vannak a baleset-, betegségyélezési és életbiztosítási költségek is. De mind ez nem elég a bevallás megtételének és őszinteségének biztosítására. Ezt Szászország tapasztalatai bizonyítják. E tekintetben egy, dr. Genzel rendezete magán-enquette a becslőbiztosok közt, meglepő eredményt ad. Mert magok a becslő bizottsági tagok közül 74-ből 72 a becslést és 46 a bevallást magát helytelennek mondá. A porosz törvény tovább ment. A kivető bizottság elnökét valóságos hivatalnokká tette, nagy hatalommal ruházta fel: üzleti könyvek, tanúk bekívánására nézve. És csak miután e hivatalos közeg bevégezte nyomozatát, és ez alapon elkészítette javaslatát, jut ez az adókető bizottság elé. Ez a legerősebb kísérlet, a tiszta jövedelem megállapí-

¹⁾ L. Die Einkommensteuer in Oesterreich. Dr. Emil von Fürth.

²⁾ L. Egyenes adó statisztika. Kiadja a m. kir. pénzügyminisztérium 1893.

tására, de sikere iránt még nincs sem biztosíték, sem tapasztalás.

E téren meg kell még emlékeznem kétféle kísérletről, egyiket a gyakorlati törvényhozásból, másikat a tudományos vitakozásból merítem. A német tudósoktól Meldangabének¹⁾ nevezett és mostanság sokat vitatott kötelezettség széles értelemben, harmadik egyéneknek azon közjogi kötelességét jelenti, hogy azoknak kereseti és jövedelmi viszonyairól, az adókető hatóságnak tegyenek jelentést, kikkel valamely szorosabb összeköttetésben vannak. Nevezetesen: családfeők, önállókeresetű családtagjaikról, háztulajdonosok, lakóikról, adósok hitelezőikről, hitelintézetek betevőikről, letétbirtokosaikról stb. Az utóbbi követelés legmesszebb megy, ezt még a theoretikusok is nehezen valósíthatónak ismerik el. Mert egyfelől: az üzletviszonyok minden napi hullámozása ezt állandó, egy vagy több évre terjedő adóketés alapjára alkalmassá nem igen teszi, másfelől: betét és letét egyaránt bizalmi dolog, melynek elárulása az intézeteket és pedig a lelkiismeretes vezetőkkel bíró intézeteket károsítaná, mások javára, vagy magánosok hasznára, hová, feladás következtében, esetleg menne a pénz. Természetes, hogy ez az okoskodás a mai viszonyokból és felfogásokból ered, de nem feltétlenül áll és elvileg épen nem helyesíthető. A hozzátartozók és lakók bejelentése, részben rendőri feladat; lassan fejlődik mindenütt, eddig a vagyoni és kereseti viszonyokra nem terjedt ki. A feladat e követelmény megvalósításában áll. Ez is ütközhetik gyakorlati nehézségekbe, de az adópolitika, főleg az adóeszmény megvalósítása szempontjából, mely teljes őszinteséget és biztos adatokat követel az igazságos adózás érdekében, e követelmény ellen kifogást tenni nem lehet. A hitelező bejelentése már nem maradt a theoria mezején. Az 1877. aug. 24. olasz törvény »megengedi« az adósnak, hogy adóssága kamatait az adóalapból levonja, ezt nyilván tartja mind-

¹⁾ L. Gustav König: Die Meldangabe bei der Veranlagung der persönlichen Steuer. Finanz-Archiv 1885. és ugyanezen cím alatt: Carl Burkart választát ugyan e tárgyban. Finanz-Archiv 1886.

addig, míg a hitelező lakása és személye megállapíttatik és akkor az adós fel lesz mentve az adó megfelelő részének fizetése alól, mert az a hitelezőre rovatik ki. De éppen ezért külföldi hitelezővel vagy ki nem puhatolt hitelezővel szemben adóssági kamata után is fenmarad adótartozása. Az 1878. júl. 2. szász törvény az *adóssági kamat* kimutatását megköveteli, az 1864. oldenburgi törvény részletes bizonyítást kíván: a hitelező nevéről, lakásáról, a kamatlábról; éppen így a gothai 1854. törvény, az 1887. máj. 19. bajor törvény még részletesebben megszabja a levonásba vett kamat alapját tevő üzlet kimutatását, a hitelező nevét, lakását stb. és csak e feltételek teljesítése után engedi el az adót az adóssági kamatról. Mind ez azonban még eddig kevés eredményt mutatott fel, az adósok helyzete a legtöbb helyen, a kamatteher mellett, az adó viselésére is kényszeríti őket vagy kibújik az alól adós és hitelező egyaránt; de hogy ez intézkedések is jelzik, hogy mely irányban kell haladni a tiszta jövedelem megállapítása tekintetében, az kétségtelen.

Mind ezeket megemlítettem azért, hogy ujjal mutassak azon nehézségekre, melyek az egységes tiszta jövedelmi adózásnak most utjában állanak. Nem lehet most még az állami pénzügyeket ily megbízhatlan alapra fektetni; nem lehet az adó és más terhek hatását és az egyes háztartásokra súlyosodó terhét csak legtávolabbról sem kiszámítani és egy alapra koncentrálni és még kevésbé lehet a tiszta jövedelem megállapítását és teljes megadóztatását létesíteni, a többi terhek és a bevallási, kinyomozási, kivetési valamint nyilván tartási végtelen nehézségek miatt.

De azért a tudományos irodalom folyton nagyobb erélylyel és szélesebb körben követi ez irányt és követeli az eljárást; sőt a gyakorlati törvényhozásban is, itt-ott, bár gyenge kísérletképen, a szubjektív szempontok és tiszta jövedelem szigorúbb megállapításainak érvényesítése napról-napra mindinkább utat törnek maguknak. És ha tudjuk a czélt, ha ismerjük az irányt, ezeket szem előtt tarthatjuk és minél alaposabban ismerjük a nehézségeket, annál beha-

többan és sikeresebben foglalkozhatunk azok legyőzésével. Célom ezek rövid előadása volt, hogy így is valamivel járuljak a kérdések megvilágításához.¹⁾

¹⁾ Az eddig idézett forrásokon kívül használtam még a következőket: Über Sociale Finanz- und Steuerpolitik. V. Adolf Wagner. Archiv für Sociale Gesetzgebung und Statistik IV. k. — Zur Kritik der Steuer Vorlage. Von Alexander Fischel. Wien. — Personal Einkommensteuer und Artikel II. und III. der Regierungs-Vorlage V. P. Zs. Wien. — Vorschlag zu einem Einkommensteuer Gesetz und zur Ausdehnung des Erbschaftssteuergesetz V. Richard Wilke. Berlin, 1890. — Der Rechtsschutz gegen zu hohe Steuern und Steuereinschätzungen v. dr. Karl Walcker. Berlin, 1893. — Die preussische Steuerreform in Staat- und Gemeinde. V. Dr. Otto. Gerlach. — Jena, 1893. — A porosz és osztrák parlamenti aktákat, az adóügyi előterjesztések tárgyában. — Die Reform der direkten Steuern insbesondere die Einführung der Selbsteinschätzung in Preussen. V. L. Heinrich. Berlin, 1889. — Die Einkommensteuer und die Schuldzinsen. Dr. Max von Heckel. Leipzig, 1890.

és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől*, 40 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd hodosi és kizdai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől*, 20 kr. — V. Szám. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. *Wenzel Gusztávtól*, 60 kr. — VI. Szám. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek* lev. tagtól, 40 kr. — VII. Szám. A telek-könyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól, 40 kr. — VIII. Szám. Bertha Sándor emlékezete. *Tóth Lőrincz* r. tagtól, 20 kr. — IX. Szám. Magyarország városai és városjogai a multban és jelenben. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 40 kr.

Ötödik kötet. 1877.

I. Szám. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 30 kr. — II. Szám. Fényes Elek emlékezete. *Keleti Károly* r. tagtól, 20 kr. — III. Szám. A társadalom keletkezéséről. *Beöthy Leó* l. tagtól, 60 kr. — IV. Szám. A »Servitus fumi immitendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 20 kr. — V. Szám. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól, 20 kr. — VI. Szám. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zlinszky Imre* l. tagtól, 40 kr. — VII. Szám. Emlékbeszéd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lőrincz* r. tagtól, 40 kr. — VIII. Szám. Öt év Magyarország bűnvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól, 40 kr. — IX. Szám. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* l. tagtól, 20 kr.

Hatodik kötet. 1880.

I. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedései mozgalma. *Dr. Konek Sándor* r. tagtól, 30 kr. — II. Szám. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zsilinszky Mihály* l. tagtól, 20 kr. — III. Szám. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* l. tagtól, 30 kr. — IV. Szám. Emlékbeszéd Urházy György felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól, 10 kr. — V. Szám. Palaczky Ferencz emlékezete. *Zsilinszky Mihály* lev. tagtól, 20 kr. — VI. Szám. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától*, 10 kr. — VII. Szám. A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogirodalmi és nyelvészeti tanulmány tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, multjára, mivoltára és gyökeres javítására. *Irta Bakos Gábor*, 20 kr. — VIII. Szám. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól, 20 kr. — IX. Szám. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. *Irta Láng Lajos*, 30 kr. — X. Szám. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. *Irta Deák Farkas*, 20 kr. — XI. Szám. Emlékezés Zlinszky Imre l. tagra. *Tóth Lőrincz* r. tagtól, 20 kr. — XII. Szám. A perdőntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól, 40 kr.

Hetedik kötet. 1882.

I. Szám. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint *Dr. Medveczky Frigyesztől*, 20 kr. — II. Szám. A nemzetiségi viszonyok Magyarországnban az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól, 40 kr. — III. Szám. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól, 70 kr. — IV. Szám. A magyar felsőház reformja. *Irta Tóth Lőrincz* r. tag, 60 kr. — V. Szám. B. Főtűvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az áladalomra« című munkájáról. *Trefort Agoston* t. tagtól, 10 kr. — VI. Szám. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schwarz Gyula* l. tagtól, 20 kr. — VII. Szám. A vasuti ügy s a posta- és távirdai ügy közti összeköttetés Magyarországnban a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól, 20 kr. — VIII. Szám. Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma. *Schwarz Gyula* l. tagtól, 20 kr. — IX. Szám. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kuncz Ignác* pozsonyi kir. akad. jogtanártól, 40 kr. — X. Szám. Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól, 40 kr.

Nyolczadik kötet. 1885.

I. Szám. Montesquieu elmélete. *Schwarz Gyula* lev. tagtól. 30 kr. — II. Szám. Fegyházi tanulmányok. I. Illavai fegyház. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István* r. tagtól. 20 kr. — IV. Szám. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 40 kr. — V. Szám. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* l. tagtól. 20 kr. — VI. Szám. Melyik görög állam közelítette meg a képviselői rendszer alap gondolatát. *Schwarz Gyula* lev. tagtól. 10 kr. — VII. Szám. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — VIII. Szám. Emlékezők a nemzetközi büntetőügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24.) *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — IX. Szám. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — X. Szám. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr.

Kilenczedik kötet. 1887.

I. Szám. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schwarz Gyula* l. tagtól. 50 kr. — II. Szám. Az athenei állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klestenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A középoktatás hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — V. Szám. Dante mint politikai író. *Domanovszky Endre* l. tagtól. 10 kr. — VI. Szám. Fegyházi tanulmányok. A rabmunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — VII. Szám. A jog- és állambölcsészet feladatai. Székfoglaló. *Dr. Pulszky Agost* l. tagtól. 20 kr. — VIII. Szám. Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában. *Concha Győző* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 20 kr. — IX. Szám. Magyarország népmozgalma 1880—1885. *Láng Lajos* l. tagtól. 30 kr. — X. Szám. Tudomány és társadalom. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr.

Tizedik kötet. 1888.

I. Szám. Adalékok a római alkotmány-politikához és államjoghoz. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 40 kr. — II. Szám. Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — III. Szám. Demologiai tanulmányok. *Kőrösi József* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. A visszaesés okairól s övszereiről. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 50 kr. — V. Szám. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon III. András óta. *Schwarz Gyula* r. tagtól 50 kr. — VI. Szám. Sextus Caecilius Africanus jogtudós. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — VII. Szám. Báró Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az osztrák-magyar monarchiában. *Matlekovits Sándor* l. tagtól. 50 kr. — VIII. Szám. Az 1839/40-diki országgyűlés viszhangja az irodalomban. *Ballagi Géza* l. tagtól. 90 kr. — IX. Szám. Taras, Syrakusa, Akragas és egyéb görög államok demokráciája. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 50 kr. — X. Szám. A specificatio. *Hoffmann Pál* l. tagtól. 40 kr.

Tizenegyedik kötet. 1890.

I. Szám. Justinianus »Omne reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 60 kr. — II. Szám. A tudományos és irodalmi kitüntések jogcíme a felsőházi tagságra. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 70 kr. — III. Szám. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak imént fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 60 kr. — IV. Szám. A rövid tartamu szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 kr. — V. Szám. További tanulmány a legújabbban fölfedezett *Διφύλιον πολιτείας* fölött. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 70 kr.